

IGÉNYÉRVÉNYESÍTÉS ÉS NYELVI AKADÁLYOK

UDVARY SÁNDOR

tanszékvezető egyetemi tanár (KRE ÁJK)

Absztrakt

Jelen tanulmány¹ a Károli Gáspár Református Egyetemen Prof. Dr. Rixer Ádám által szervezett, „Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása” című konferencián (2023. március 9.) elhangzott előadás írott és szerkesztett változata. Témáját tekintve elsősorban a polgári jogi igényérvényesítés során felmerülő nyelvi akadályokat járja körül. Vizsgálja a perjogba átszivárgó idegen nyelvi és Európai Unió jogi hatásokat melyek új fogalmakat alkotnak e jogterületen. Ugyanakkor a nyelv változása mellett a közokirat fogalmával összefüggésben rámutat a tartalmi állandóságára. A dolog fogalmán keresztül pedig bemutatja, hogy a már a római jogban is ismert dolog (*res*) fogalom hangzása nem változik, azonban tartalma jelentős változásokon megy keresztül a világ változásait követve. Végül egy friss – a Munka törvénykönyvét érintő – változással illusztrálja az igényérvényesítés nyelvi problémáit, akadályait.

Kulcsszavak: igényérvényesítés; jogi fogalmak; jogi nyelv; jogalkotás; polgári perjog

CLAIM ENFORCEMENT AND LANGUAGE BARRIERS

Abstract

This essay is based on a lecture given at the conference „Is there a need for legal-administrative language reform in Hungary? Developing a strategy for legal-administrative terminology”, organized by Prof. Dr. Ádám Rixer on March. 9, 2023. It revolves around the issues of legal barriers related to civil law claims and their enforcement. The author tackles the foreign, especially the European Union effects, that infiltrate and create new concepts in this field. On the other side, some constancy is shown regarding the definition of

1 A szöveg gondozásáért és észrevételeiért köszönet illeti Dr. Bartha Bence, PhD közjegyzőhelyettest.

authentic document. Analyzing the concept of “res” known from the times of Roman law, it is shown that a concept may radically alter even when its phonic remains the same. Lastly, a fresh amendment shall illustrate some language-related barriers and ambiguities of claims and their enforcement.

Keywords: claim enforcement; legal concepts; legal language; legislation; civil procedure

1. Az igényérvényesítés nyelvi környezete megragadásának egyes szempontjai

A téma – ti. az igényérvényesítés és annak nyelvi akadályai – nehézsége több oldalról megközelíthető. Jelen írásban két általános szempontot vetek fel, amelyek közül az első – az absztrakt-konkrét vetélkedése – régről kíséri a jogot, míg a másik a 21. századi európai ország sajátja: a külső, különösen Unió jogalkotás beszívargása a jogi nyelvhasználatba.

1.1. Absztrahált vagy konkrét igényérvényesítési szituáció – nyelvi keretek között

A jognak a nyelv közvetítésével az egymással összemérhető élethelyzeteket kell rendeznie: rendet tartani a cselekvési szabadság vélt káoszában. Csak-hogy az absztrakt és a konkrét szituáció viszonylatában ez bizonytalansághoz vezethet. Hadd hozzak egy párhuzamot az elméleti fizika világából. A kvantummechanika egyik alaptétele a Heisenberg-féle határozatlansági elv,² amely szerint bizonyos fizikai mennyiségek egyszerre, teljes pontossággal való megismerhetőségére van egy alapvető, elméleti határ. Minél pontosabban ismerjük egy részecske helyzetét, annál kevesebbet tudunk annak mozgásáról és fordítva. Ehhez hasonlóan minél inkább konkrét egy magatartást irányító norma, annál kevésbé lehet azt széles körben alkalmazni az összevethető szituációkra, s fordítva, minél általánosabb egy szabály, annál kevésbé lehet ráhúzni a konkrét esetre.

Kétségtelen, hogy finom egyensúlyozást kíván a normaalkotótól annak meghatározása, hogy mennyire éles határokat kíván/tud vonni egy adott életviszony szabályozására; mi annak az összemérhetőségnek a határa, amelyen belül a hasonlót egységesen kívánja rendezni, a különbözőt viszont

2 HEISENBERG, Werner: Über quantentheoretische Umdeutung kinematischer und mechanischer Beziehungen. *Z. Physik*, 1925, 33, 879–893. <https://doi.org/10.1007/BF01328377> (2023. 05. 31.); KOFLER, Johannes: Unschärfen in der Unschärferelation: Heisenbergsche Unschärferelation. *Physik in unserer Zeit*, 2014/4, 186-190.

kizárja abból. Különösnek tűnik, de a szokás-normák³ talán a legbiztosabbak – az emberi magatartás megszokott rendje, mint meder tereli az embereket mindennapi döntéseikben. Ehhez képest egy modern társadalom kodifikált joga hatalmas innovációnak tűnik, de a szokás lassú hömpölygéséhez képest inkább egy hegyi folyóhoz hasonlít, amit a politikai akarat hol erre-hol arra térít.

Visszatérve az absztrakt-konkrét ellentétpárhoz kapcsolódó gondolatmenetre, a jogalkotónak megvan az alkotmányos, társadalmi felhatalmazása arra, hogy az adott ország határain belül maga húzza meg a jogi kereteket, speciális témám tekintetében pl. az érvényesíthető jogi igények kontúrjait, s az érvényesítés eszközrendszerét felállítsa.⁴ Ez az eszközrendszer az eljárási jog, esetemben a polgári eljárásjog, szűkebben pedig a polgári perjog,⁵ ami szervezetrendszer (a bíróságokat) ruház fel hatalommal és játékszabályokkal arra nézve, hogy két polgár (jogalany) érdekeinek, helyesebben jogainak ütközése esetén hogyan oldják fel azokat a mindennapokat gátló tényezőket, amit jogsértésnek hívunk.

Ezt szükségképpen nyelvi eszközökkel fogja megtenni a normaalkotó, amelynek közérthetőnek⁶ kell lennie, ellenkező esetben az a közmegegyezés szűnik meg, ami végső soron a társadalom alapja. Megjegyzem, hogy vannak a nyelvit kiegészítő pl. képi eszközök is, amelyek norma-parancsot közvetítenek, elég egy egyszerű közlekedési stoptáblára gondolni, de annak a nyolcszögletű táblának semmi relevanciája nem lenne az életünkre, ha jogszabály nem írná elő: ilyen tábla előtt a közlekedésben részt vevő alanyoknak (caveat – ez már szűkítés!) a következő magatartást kell tanúsítania: Állj! Elsőbbségadás kötelező.⁷

3 SCHOLTZ Kornél: A szokásjog sokértelműsége. *Gazdasági Jog*, 1943/2, 75-80.; SCHWARZ Gusztáv: Szokásjog és törvényjog. *Jogállam*, 1907/2, 81-104.

4 MAGYARY Géza: *Polgári Perjog*. (2. kiad.), Budapest, Franklin Társulat, 1924, 6.

5 A polgári per alapvető fogalmára vonatkozóan lásd: MAGYARY Géza: *A magyar polgári peres eljárás alaptanai*. Budapest, Franklin Társulat, 1898, 5-11.

6 PÁTKAI Nándor: A közérthető jogalkotásról. *Fontes Iuris*, 2019/1, 15-23.; NÉMETH Gabriella: A jogi terminológia mint modern diszciplína jelentősége a közérthető jogi dokumentációban és a jogi kommunikációban. *Hungarológiai Közlemények*, 2019/1, 65-66.; SZATMÁRI Andrea: A jogszabályok közérthető megfogalmazásának követelménye. *Themis*, 2016/2, 18-50. https://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2016_dec.pdf (2023. 06. 01.). A közérthetőség alkotmányjogi megközelítéssel közel esik a 'normavilágosság' elvéhez. Az Alkotmánybíróság ide vonatkozó gyakorlatát (elsősorban büntetőjogi aspektusból) lásd a következő döntésekben: 28/2012. (XI. 14.) AB határozat; 31/2015. (XI. 18.) AB határozat; 4/2013. (II. 21.) AB határozat; 18/2000. (VI. 6.) AB határozat.

7 1/1975. (II. 5.) KPM-BM együttes rendelet a közúti közlekedés szabályairól (KRESZ) 12. § b) pont: „ÁLLJ! Elsőbbségadás kötelező” (11. és 12. ábra), a tábla azt jelzi, hogy az

Az említett ellentétpárt most a másik oldaláról vizsgálva azt láthatjuk, hogy ha valakinek egy norma jogot adott és azt megsértették, igényként⁸ érvényesítheti ezt a sérelmét. És ezt az igényét határozott nyelvi formába kell öntenie. A perjogi dogmatika kifejezetten használja ezt a fordulatot: határozott kereseti kérelmet kell tennie,⁹ vagyis nyelvi eszközökkel le kell határolnia azt a problémát, kérést, amiben az állam bíróságának segítségét kéri. Ha nem sikerül a határozottság elvárt szintjét elérni – nem lesz érvényesíthető igénye a polgárnak.

1.2. A nyelvi határok és átlépésük

Épp elég nehézséget okoz a hazai jogi keretek megalkotása és érvényesítése, ha még ehhez az is járul, hogy jogszabályok idegen nyelven születnek,¹⁰ a tartalom egyes rétegei elveszhetnek a fordításban. Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk óta ezzel állandó jelleggel szembesülünk, még akkor is, ha a jogszabályok magyarul is megjelennek. A fordításuk – amelyről ma már hallottunk – sok nehézséget okozhat, akár hazánkban ismeretlen kifejezések vagy éppen a magyartítás lehetetlensége miatt.

De kár lenne azt hinni, hogy ez csak az EU-csatlakozás óta van így: a külföldi jogi minták beáramlása folyamatos volt mindig is, ha csak a 19. századig

útkereszteződésnél – a megállás helyét jelző útburkolati jel előtt, ilyen útburkolati jel hiányában az útkereszteződésbe való behaladás előtt – meg kell állni, és az a) pontban említett úton érkező jármű részére elsőbbséget kell adni. A vasúti átjáróra a megállás után a 39. §-ban foglaltak szerint szabad ráhajtani.

- 8 A kereseti jog oldaláról a megsértett jog igényé alakulását, valamint ennek egyes jogtudósi nézeteit Plósz Sándor gyűjtötte össze munkájában. PLÓSZ Sándor: *A keresetjogról*. In: PLÓSZ Sándor Összegyűjtött dolgozatai. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1927, 5-55.
- 9 Pp. 170. § (2) bekezdés a) pont; UDVARY Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. *Jogtudományi Közlöny*, 2021/3, 130.; BARTHA Bence: A keresetlevél és az ellenkérelem érdemi része. *Közjegyzők Közlönye*, 2020/4, 44.
- 10 TEMESVÁRI Csilla: A többnyelvűség problémája az Európai Unió intézményeiben és az autentikus szerződések esetében. *Európai Tükör*, 2003/6, 44-59.; KOÓS Gábor: A többnyelvűség elvének érvényesülése az Európai Unió jogában: adalékok a közelmúlt Európai Bírósági ítéletei alapján. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae*, 2015, 197-216.; SOMSSICH Réka: A jogfogalmi megfeleltetés problémái a közösségi jogban az irányelvek átültetésének szintén – a jogi „fordítás” sajátos formája. *Magyar Jog*, 2003/12, 746-753.; SZENTMÁRY Kinga: *Nyelvi igényesség a többnyelvű jogalkotásban: jogszabályszerkesztés az uniós intézményekben*. In: KIRÁLY Miklós (szerk.): *A titokzatos kastély: ünnepi tanulmányok Mádl Ferenc emlékére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2022, 121-133.

megyünk vissza, a német jog volt a mintaadó,¹¹ a II. világháború után pedig a szovjet jog.¹² Van példa amerikai jogi behatásra is, például az általam korábban kutató¹³ csoportos perlés körében. Az amerikai *class action* – osztályos kereset intézményét mérlegelte, s végül nem vezette be a jogalkotó. Sok fejtörést okozott a terminus magyarítása, s végül az osztályos kereset mellett döntött a bizottságunk. Megítélésem szerint szép és pontos kifejezés lett volna, gazdag a polgári jogi osztály-fogalommal való rokonsága okán is. Az elfogadott jogintézmény neve végül társult perlés¹⁴ lett, ami szintén kifejező: jelzi azt, hogy a felperesek akaratától függ, kívánnak-e részt venni egy csoportos perben, vagy sem.

A rendszeridegen kifejezéseket a magyar jogi környezetbe éppen elég nehéz jó fordítás mellett átültetni, s különös problémát okozhat az, ha fordítási szempontból aggályos az átvett tartalom. Sok példa lehetne erre, de csak egyet hadd hozzak a polgári eljárásjog, itt a végrehajtási jog európai uniós szabályozási területéről. Az Európai Parlament és a Tanács 655/2014/EU rendelete

11 AZ 1911. évi I. törvénycikket megelőző hosszú kodifikációs szakasz nyitányaként jellemezhető első plószai tervezet 1885-ben már a német mintát vette alapul, ezt követően végig megmaradt a német és osztrák eljárásjogra történő hivatkozás és összehasonlítás, amit jól jelez, hogy az 1902-es perrendi tervezethez kiadott indoklás általános része is több alkalommal von párhuzamot e perjogok között. Sőt az 1. oldalon az 5. sor az alábbi felütést tartalmazza, mely iránymutatásul szolgál: „Németország legnagyobb része már levetette volt az írásbeli per nyűgét”. PLÓSZ Sándor: *A magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatának indoklása*. Budapest, Grill Károly Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedése, 1902, 1-68.

12 A perjogban a szovjet hatás különösen erős volt az 1950-es évektől a rendszerváltásig – egyre csökkenő intenzitással. A jogtudományra is nagy hatást gyakorolt ez a nézetrendszer. Lásd különösen a kor kiemelkedő perjogászainak munkáiban, mint Névai László, Bacsó Ferenc, Móra Mihály. Emellett az 1952-es Pp. indoklása is kifejezetten hivatkozik a szovjet mintára: „A javaslat az eljárás lényeges egyszerűsítésével, a bíróság pervezetési jogának, illetőleg köteletségének jelentős kiterjesztésével, de különösen az ülnökrendszer bevezetésével a polgári jog körében felmerült vitáknak minden huzavonát és bürokratikus hosszadalmasságot kizáró módon való elintézését, e jogvitáknak az anyagi igazság alapján való eldöntését kívánja biztosítani. E tekintetben, miként a javaslattal kapcsolatban felmerült elvi kérdések megoldásánál is, nagy segítséget jelentettek az *élenjáró szovjet szocialista jogtudomány gazdag tapasztalatai és elméleti eredményei.*”

13 A kutatás eredményéről született monográfia: UDVARY Sándor: *Pro actione collectiva - A komplex perlekedés amerikai eszközei, különösen a class action összehasonlító vizsgálata az intézmény magyarországi recepciója céljából*. Budapest, Patrocinium, 2015; UDVARY Sándor: Az amerikai class action főbb jellegzetességei *Jogtudományi Közöny*, 2017/3, 133-140.

14 Pp. XLIII. fejezet.

(2014. május 15.) polgári és kereskedelmi ügyekben a tagállamközi követelésbehajtás megkönnyítése érdekében az ideiglenes számlázárolást elrendelő európai végzés eljárásának létrehozásáról (a továbbiakban: Számlázárolási rendelet) 7. cikk (2) bekezdése a számlázárolási végzés kibocsátásának feltételei tekintetében a következőket írja elő a hivatalos magyar fordítás szerint:

„(2) Ha a hitelező még egyik tagállamban sem jutott olyan bírósági határozathoz vagy közokirathoz, illetve olyan perbeli egyezségre, amely kötelezi az adóst a hitelező követelésének megfizetésére, akkor *a hitelezőnek hitelt érdemlően bizonyítani kell a bíróság előtt* azt is, hogy jók az esélyei arra, hogy az adóssal szembeni követelésének érdeméről számára kedvező döntés szülessen.” (kiemelés tőlem! US)

Az összehasonlíthatóság kedvéért alább idézem a Számlázárolási rendelet 7. cikk második bekezdésének angol, majd német szövegét, kiemelve azt a részt, amelyet az előző magyar verzióban is kiemeltem: azt a részt, ami a hitelezőn nyugvó bizonyítási terhet szabályozza.

„2. Where the creditor has not yet obtained in a Member State a judgment, court settlement or authentic instrument requiring the debtor to pay the creditor’s claim, *the creditor shall also submit sufficient evidence to satisfy the court* that he is likely to succeed on the substance of his claim against the debtor.”

„(2) Hat der Gläubiger noch in keinem Mitgliedstaat eine gerichtliche Entscheidung, einen gerichtlichen Vergleich oder eine öffentliche Urkunde erwirkt, mit der bzw. mit dem der Schuldner aufgefordert wird, die Forderung des Gläubigers zu erfüllen, *so legt er zudem hinreichende Beweismittel vor*, die das Gericht zu der berechtigten Annahme veranlassen, dass über die Forderung gegenüber dem Schuldner in der Hauptsache voraussichtlich zugunsten des Gläubigers entschieden wird.”

Úgy az angol (sufficient), mint a német (hinreichend) szöveg kellő, elegendő, kielégítő, adekvát bizonyítékot vár el a hitelezőtől annak igazolására, hogy sikerrel járhat majd egy érdemi perben az adósával szemben. A magyar szöveg szerint viszont a *hitelezőnek hitelt érdemlően bizonyítani kell a bíróság előtt* annak jó esélyét, hogy az ügy érdemében sikeres lesz. Megítélésem szerint a magyar fordítás – amit a magyar bíróságok mint hivatalos jogforrást ügyekben alkalmazni fognak – szigorúbb sztenderdet állít fel, mint az angol vagy német nyelvű szöveg. Mindkét idegen nyelvű forrás mintha megelégedne az elegendő, kellően meggyőző bizonyítékkal – ami a bíróság számára nagyobb mérlegelési mozgásteret biztosít –, míg a magyar verzió a potenciális maximum-mértékre, a hiteles, teljes bizonyításra korlátozza a bíróság mérlegelését.

A magyar szövegverzió alapján ítélkező bíróság – szerintem – nem elégedhet meg a bizonyosság csekélyebb fokával, csak a teljességgel, a hitelt érdemlő bizonyítással; vele szemben a két idegen példa csekélyebb sztenderddel is megelégszik a szöveg alapján.

Megítélésem szerint az értelmezési eltérést – ha a bíróságok európai szinten különböző módon fognak eljárni – itt a fordítás okozza majd. A jogi szaknyelv fordítása – köztudottan – egyike a legnehezebb feladatoknak. De ebből a példából az is látszik, hogy a szöveg eltérése tartalmi eltéréshez vezet, ami a szövegből fakadó magatartás (itt: ítélet) különbözőségét eredményezi – a fordítónak tehát óriási felelőssége van.

2. A perjog és annak nyelvezete

Hadd térjek rá a perjogi igényérvényesítést szolgáló eljárási és egyes anyagi szabályok nyelvhasználatára. A perjog – szokták mondani – jogászai jog, nem a laikusok, hanem a jogi képviselők és a bírók joga: azt a táncrendet határozza meg, amelyben a két ellenfél bemutatja ügyét a pártatlan döntőnek, s a kezébe teszi a döntést. Bár ez időben változik, mivel a szocialista perjog éppen laicizálni,¹⁵ a jogi képviselőktől elvenni próbálta a perképviselést, mára visszatért a második világháború előtti rend,¹⁶ lényegében a kötelező jogi képviselést rendje.¹⁷ Ez természetesen a nyelvhasználatra is kihat.

A Pp.¹⁸ modernkori történeti fejlődése közel 160 éves ívet ír le, amely időszakban a magyar nyelv fejlődése is folyamatos volt, úgy belső, mint külső hatásoknak köszönhetően. A Pp.-ben fogalmi és szerkezeti tekintetben a külföldi minták eredendően német gyökereik voltak, de a magyarításra mindig ügyelt a jogalkotó. Mára angolszász áthallások is érezhetők a törvényben, de különösen a technikai fejlődés hatása nyomja rá a bélyegét¹⁹ a szövegre,

15 SCHLEIFFER Pál: Egyéves az új polgári perrendtartás. *Jogtudományi Közlöny*, 1954/3, 90-93.; KENGYEL Miklós: *A Bírói hatalom és a felek rendelkezési joga a polgári perben.* (Akadémiai Doktori Értekezés) Pécs, 2003. 209-210. http://real-d.mtak.hu/249/1/Kengyel_Miklos.pdf (2023. 06. 02.)

16 1911. évi I. törvénycikk 96. § „A törvényszék, a kir. ítélőtábla és a kir. Kuria előtt a félnek ügyvéddel kell magát képviseltetnie. A kivételeket a törvény határozza meg.”

17 Pp. 72. §; UDVARY Sándor: Új Pp. - új Perszerkezet. *Advocat*, 2017/1-2, 7.

18 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.

19 Lásd különösen a Pp. Tizedik rész címét, ami „az elektronikus technológiák és eszközök alkalmazása”, mely már önmagában is több idegen eredetű szót használ magyarítva, nem is beszélve a rész tartalmáról, mely e technológiák alkalmazásának részletes szabályait írja le.

miközben a tartalom lényege sokszor változatlan. Hadd hozzak erre egy példát a közokirat fogalmával illusztrálva, előre bocsátva, hogy a dogmatika az átfogott időszakban hármass feltételrendszerhez kötötte valamely kiemelkedő erővel bíró okirat – itt közokirat – létét: a kiállító speciális személyéhez – ügyköréhez – szigorú alakiságokhoz.

1867. évi LIV. törvénycikk

„165. § Közokiratok, melyek a kiállítók által törvényes illetőségek köréhez tartozó tényekről adatnak ki, teljes bizonyító erővel bírnak mindaddig, míg az ellenfél azok hamisságát vagy szabálytalanságát be nem bizonyítja.”

1911. évi I. törvénycikk

„315. § Az oly okirat, a melyet e törvény hatályosságának területén közhatalóság hivatalos hatáskörén belül, vagy közhitelességgel felruházott személy ügykörén belül az erre nézve megszabott alakban kiállít, mint közokirat, teljesen bizonyítja a benne foglalt intézkedést, határozatot, nyilatkozatot vagy tanúsítást, ugyszintén teljesen bizonyítja azt is, hogy a közhatalóság vagy közhitelességű személy által abban tanúsított nyilatkozatok és egyéb tények a valóságnak megfelelően vannak tanúsítva.”

1952. évi III. törvény

„195. § (1) Az olyan okirat, amelyet bíróság, közjegyző vagy más hatóság ügykörén belül a megszabott alakban állított ki, mint közokirat teljesen bizonyítja a benne foglalt intézkedést vagy határozatot, továbbá az okirattal tanúsított adatok és tények valódiságát, úgyszintén az okiratban foglalt nyilatkozat megtételét, valamint annak idejét és módját. Ugyanilyen bizonyító ereje van az olyan okiratnak is, amelyet más jogszabály közokiratnak nyilvánít.”

2016. évi CXXX. törvény 323. § [A közokirat]

„(1) A közokirat olyan papír alapú vagy elektronikus okirat, amelyet bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetve közigazgatási szerv ügykörén belül, a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelő módon állított ki.

(2) A közokiratot az ellenkező bizonyításáig valódinak kell tekinteni, a bíróság azonban az okirat kiállítóját hivatalból is felhívhatja nyilatkozattételre az okirat valódisága tekintetében.

(3) A közokirat teljes bizonyító erővel bizonyítja

a) hogy a kiállító a benne foglalt intézkedést megtette vagy határozatot a benne foglalt tartalommal meghozta,

- b) a közokirattal tanúsított adatok és tények valóságát,
- c) a közokiratban foglalt nyilatkozat megtételét, annak idejét és módját.

(3a) Az elektronikus közokirat teljes bizonyító erővel bizonyítja a közokirat aláírása pillanatában a kiállító személynek az E-ügyintézési tv. szerinti szerepkörét, ha a szerepkört

- a) a szerepkör-tanúsító szolgáltató szerepkör-tanúsítványban igazolta vagy
- b) az azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítés szolgáltatás igazolása tartalmazza.

(3b) Elektronikus közokirat esetében jogszabály a (3a) bekezdéstől eltérő módon is lehetővé teheti az E-ügyintézési tv. szerinti szerepkör teljes bizonyító erejű igazolását.

(4) Elektronikus közokirat kiállításához az is szükséges, hogy a közokirat kiállítására jogosult az elektronikus okiraton - ha jogszabály eltérően nem rendelkezik - minősített vagy minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elektronikus aláírást vagy bélyegzőt, és amennyiben jogszabály így rendelkezik időbélyegzőt helyezzen el.

(5) Jogszabály egyéb okiratot vagy - adathordozótól függetlenül - más dolgot közokirattá nyilváníthat.”

Ahogy a fogalom időbeli ívéből látszik, a tartalom tartós, nehezen változó – a nyelvezet is lassan fejlődő. Ha azonban a jogfejlődés, technikai fejlődés indokolja, jelentős változásokat szenved el a szöveg. Ha a közokirat elektronikus formáját vesszük: ennek lényeges jogi tartalma is a hagyományos okirathoz igazodik, de a hangsúly kevésbé a bizonyítás terjedelmére, tartalmára helyeződik, mint inkább az aláíró személyazonosságának az igazolására. Ráadásul egyértelműen felfedezhető az uniós jog angolból fordított terminológiájának a használata, különösen az 'azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítés', vagy az 'időbélyegző' (*time-stamp*) fogalma tekintetében.

REGULATION (EU) No 910/2014 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market (EIDAS) – „Art. 3. par. (1) 'electronic identification' means the process of using person identification data in electronic form uniquely representing either a natural or legal person, or a natural person representing a legal person.”

Ezek a fogalmak nemhogy 160 évvel ezelőtt, de 25 éve is ismeretlenek voltak, a robbanásszerű technikai fejlődés hatására kerülnek kodifikálásra és rétegződnek rá a klasszikus nyelvezetre. A jogi szempontból lényeges három feltétel (kiállító személye – ügyköre – alakiságok) azonban tartalom szerint meglepően állandóak, nyilván azért, mert e hármas feltételrendszer

stabilitása által kölcsönözhető a közokiratnak az a fokozott bizonyító erő és az abban rejlő biztonság, amit a társadalom a jogalkotó közvetítésével elvár a kiemelten kezelt okiratoktól.

A jogi nyelv változására az is például szolgálhat, ha valamely fogalom hangzását tekintve nem változik, annak lényeges tartalma viszont jelentős fejlődésen, változáson esik át. A dolog fogalma például több ezer éves gyökerű: *res*-ként²⁰ azonosítottak a rómaiak mindent, ami jogviszony tárgya lehetett, *res corporales*²¹-ként pedig mindent, ami testi tárgy, birtokba vehető (*quae tangi possunt*). Ma a dolog fogalmát ugyan a magyar Ptk.²² közvetlenül nem tartalmazza (szemben például az oPtk.-val²³), de a fogalom dogmatikai meghatározása közvetve megjelenik a Ptk.-ban.

Ptk. 5:14. § [A dolog]

„(1) A birtokba vehető testi tárgy tulajdonjog tárgya lehet.

(2) A dologra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell a pénzre és az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.

(3) A dologra vonatkozó szabályokat az állatokra a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.”

Az (1) bekezdés első pillantásra az ezredéves definícióval hangzik egybe, azonban fel kell hívni a figyelmet egy lényeges változásra: az emberi test nem lehet tulajdonjog tárgya, figyelemmel a rabszolgaság, mint jogilag értékelhető fogalom jogon kívül való helyezésére. A definíció látszólagos változatlansága mögött tehát igen jelentős, más jogi területeken bekövetkezett változás áll. A (2) bekezdés bővíti a dolog fogalmát olyan jelenségekre, amelyek nem (feltétlenül) testi tárgyak, különösen az energia fontos ebben a körben. A dolog hangzása változatlan, tartalma itt bővült. A (3) bekezdés újra szűkülést jelent: az állatok évezredekén át az egyszerű élő dolog fogalma alá tartoztak,

20 NÓTÁRI Tamás: *Római jog*. Szeged, Lectum Kiadó, 2013, 149-150.; LENKOVICS Barnabás: *Magyar polgári jog (Dologi jog)*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 2014, 34-35.

21 ERDŐDY János: *A res incorporales fogalma és jelentősége egy új polgári törvénykönyv tükrében*. In: BADÓ Attila; JAKAB Éva; POZSONYI Norbert (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Molnár Imre egyetemi tanár 80. születésnapjára. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014, 105-120.

22 2013. évi V. törvény a polgári törvénykönyvről.

23 Az 1811-es osztrák polgári törvénykönyv, németül Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB). 285. § „Alles, was von der Person unterschieden ist, und zum Gebrauche der Menschen dient, wird im rechtlichen Sinne eine Sache genannt.”

az állatvédelmi szabályok megjelenése azonban ezt a tulajdonosi minőségben megjelenő korlátlan hatalmat (*plena potestas*) korlátozza. Az állat tehát dolog marad, de az élettelen dologhoz képest az állatra vonatkozó jogviszonyok tartalma jelentősen eltér.

A dolog fogalmát a technikai fejlődés napjainkban is tovább feszíti. Egy új jelenség az „adat” fogalma és annak a jogi normák rendszerébe illesztése. Parti Tamás felveti azt, hogy az adatot a hatályos Ptk. fogalmai nem tudják megragadni, ezért szükséges lehet azt kifejezetten nevesítve dologként definiálni és ezáltal abszolút magánjogi védelmet biztosítani neki.²⁴ A felvetés erősen vitatott, de az adat vagyoni elem-jellege egyre szélesebb körben nyer elfogadást,²⁵ így nem kizárt e felvetés jogszabállyá transzformálása sem.

A dolog, mint hangzásában nem változó kifejezés mögött tehát az állandóság látszata ellenére egy vibrálóan változó jogi fogalom rejlik, szép példaként a jogi nyelv állandóságára való törekvésnek és a bűvópataként zúgó, a társadalmi-gazdasági hatások által kiváltott megújulásnak.

3. A határozott nyelvi kifejezés fontossága egy munkajogi példa alapján

A következőkben egy új jogalkotási termék példáján illusztrálom az igényérvényesítés egyes problémáit, amelyek a nyelvi kérdésekkel összefügghetnek. Az Mt.²⁶ (európai uniós hatásra) kodifikálni kívánta a távmunka, illetve a rész-munkaidő választásának lehetőségét. A törvényalkotás során észrevételeket tehettem a várható törvényszövegre – nem annak anyagi jogi tartalma, mint inkább annak érvényesíthetősége tekintetében. A mostani megjegyzéseim tehát nem arra fognak vonatkozni, hogy helyeslem-e, elégnék tartom-e ezeket a szabályokat tartalmilag, hanem arra, hogy hatékonyan érvényesíthetőnek látom-e azokat.

Az eredeti szöveg szerint a munkáltató tájékoztatási kötelezettsége kiterjed a jövőben arra, hogy a munkavállalót a rész-munkaidő, valamint a távmunka lehetőségéről tájékoztassa. A munkavállaló indokolt kérelmében 'kérheti munkaszerződése módosítását'. Speciális rendelkezések vonatkoznának a nyolcévesnél fiatalabb gyermekek gondozó munkavállalóra, aki a távmunka és a rész-munka kérésén felül még a munkavégzés helyének és a munkarend-

24 PARTI Tamás: A digitális adatok tulajdoni adaptációja, a digitális javak vagyoni kölcsönhatásainak tükrében, PhD dolgozat kutatóhelyi vitára, kézirat, 2023, 219., 234.

25 Ld. Így: GYEKICZKY Tamás: *Digitális kihívás – magánjogi válasz*. Budapest, Patrocínium, 2023.

26 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről.

nek a módosítását is kérheti. Erre a munkáltató 15 napon belül nyilatkozik, s helyt adhat vagy elutasíthatja a munkavállalói kérelmet, továbbá a kérelem jogellenes elutasítása vagy a nyilatkozat elmulasztása esetén a bíróság a munkáltató hozzájáruló nyilatkozatát pótolja. Alább idézem az Mt. hatályos szövegét, a kiemelések tőlem származnak, továbbá lábjegyzetben utalok az eredeti előterjesztés, munkaanyag szerinti szövegekre is.

„Mt. 61. § (1) A munkáltató a munkakörök megjelölésével tájékoztatja a munkavállalókat

- a) a teljes vagy részmunkaidős,
- b) a távmunkavégzésre irányuló, valamint
- c) a határozatlan idejű munkaviszony keretében foglalkoztatás lehetőségéről.

(2) A munkavállaló - a munkaviszony első hat hónapját kivéve - az (1) bekezdés szerinti tájékoztatás alapján kérheti munkaszerződése módosítását.²⁷

(3) A munkáltató a munkavállaló ajánlatára a gyermek négyéves koráig – három vagy több gyermeket nevelő munkavállaló esetén a gyermek hatéves koráig – köteles a munkaszerződést az általános teljes napi munkaidő felének megfelelő tartamú részmunkaidőre módosítani.

(4) A munkavállaló gyermeke nyolcéves koráig vagy a gondozást végző munkavállaló - a munkaviszony első hat hónapját kivéve – kérheti.²⁸

- a) a munkavégzési hely,
- b) a munkarend módosítását,
- c) távmunkavégzésben,
- d) részmunkaidőben való foglalkoztatását.

(5) A munkavállaló a (2) vagy (4) bekezdés szerinti kérelmét írásban indokolja, továbbá megjelöli a változtatás időpontját.

(6) A munkavállaló kérelmére a munkáltató tizenöt napon belül írásban nyilatkozik. A kérelem elutasítása esetén a munkáltató nyilatkozatát a 64. § (2) bekezdés szerint megindokolja. A kérelem jogellenes elutasítása vagy a nyilatkozat elmulasztása esetén a bíróság a munkáltató hozzájáruló nyilatkozatát pótolja.”

27 Az eredeti előterjesztés, munkaanyag még így szólt: „A munkavállaló (feltéve, ha munkaviszonya legalább hat hónapja fennáll) (sic!), az (1) bekezdés szerinti tájékoztatás alapján kérheti munkaszerződése módosítását.”

28 Az eredeti előterjesztés, munkaanyag még így szólt: „A munkavállaló gyermeke nyolcéves koráig és a gondozást végző munkavállaló – a munkaviszony első három hónapját kivéve – kérheti.”

Az egyik aggály az volt, hogy elutasítás esetén a munkavállalónak kell pert indítania (!), s számára a bírósági eljárás költséges, kényelmetlen, hosszú, késedelmessége esetén pedig nem valódi, hatékony jogvédelem. A törvényalkotó erre irányuló megoldása az volt (és lett), hogy a Pp.-be soronkívüliséget²⁹ iktatott be ezekre a perekre – ami azt jelenti, hogy perindítás esetén azokat más perek elé kell venni, s elsőként elbírálni. A szakértői aggályokat ez az intézkedés nem oszlatta el, felmerült, hogy ún. nemperes (peren kívüli) eljárásban, mintegy gyorsított formában hozzanak ilyen döntést a bíróságok. Ezt ugyan egyesek szokatlannak találták, de a perjog-tudományi fejtegetések elhanyagolása mellett jelzem, hogy van olyan példa, amikor a bíróság valódi jogvitát old meg nemperes eljárásban³⁰ és tényleg gyorsabb lehet az eljárás ebben a formában – természetesen kevesebb eljárási garanciával.

Ekkor merült fel az ún. ideiglenes intézkedés lehetősége, ami egy előrehozott, átmeneti jogvédelem a per folyamán: ha ezt sikerrel kérik, akkor már a per folyamán abba a helyzetbe hozható munkavállaló a bíróság döntése alapján, mintha megkapta volna a kereseti kérelmében támasztott követelést, itt: megkapta volna a munkáltató hozzájárulását pl. a távmunkához...

A szöveg elemzése során arra jutottam, hogy egyes értelemzavaró fogalmak szerepelnek benne. Így pl. a (3) bekezdés tartalmazza a munkavállaló '*ajánlata*' való utalást, holott lentebb a munkavállaló kérelméről szól: a kettőnek a szöveg egészének értelmezése alapján ugyanannak kellene lennie, mégis külön néven illeti a jogalkotó. A jogértelmezés során az ilyen következetlenségek óhatatlanul arra fognak vezetni, hogy egy bíró a különböző névvel illetett fogalmakat el is különíti (hiszen nem azonosak), majd az '*ajánlat*' fogalmát az általa ismert '*ajánlat*'-fogalomhoz,³¹ konkrétan egy másik törvényhez (a Ptk.-hoz) köti, s ebből jogértelmezési bizonytalanság, zavar fakadhat.

Az idézett § (3) bekezdésében azt is értelemzavarónak találtam, hogy a munkaidő felére való csökkentést kérheti. Ha ezt szigorúan értelmezzük, akkor 8 órás munkaviszony helyett 4 órásat kérhet, de pl. 6 órásat nem... Egy '*legfeljebb*' beiktatásával oldhatta volna meg ezt a jogalkotó – nem tette, s ezzel utat nyitott a merev jogértelmezés felé, a munkavállaló csak a 8 és a 4 óra között választhat, a kettő közé eső időtartamot szorosan értelmezve nem, holott az érdekeinek lehet, hogy az felel meg.

29 Pp. 516. §.

30 Így a házastársi vagyontársaság életközösség fennállása idején való megosztása esetén vagy a választójogi nemperes eljárások esetén stb.

31 A szerződéses jog által használt hatályos „ajánlat” tartalmát lásd a következő rendelkezésekben: Ptk. 6:64-70. §-ok.

Figyelemre méltó még a (3) bekezdésben a jogalkotó bizonyos hallgatása is – egy olyan jel, amire a jogászoknak gyakran sokkal inkább oda kell figyelniük, mint a törvény kimondott szavaira. A (2) és (4) bekezdések szerinti munkavállalói kérelem indokolásra szorul, míg a (3) bekezdésénél csak a gyermek korát kell igazolni és ez önmagában elég a jogi kötelezettség kiváltásához. Ebből az következik az értelmezés során, hogy a kisgyermekes munkavállaló „ajánlatát” mérlegelés nélkül köteles teljesíteni a munkáltató, az egyszerű munkavállalóénál viszont az indokolt kérelem alapján mérlegelési joga van.

A problémám a (4)-(6) bekezdésnél kezdődik. A munkavállalónak kérelmezési joga keletkezik négy különböző lehetőségre. Ezt írásban indokolni köteles, ami alaki feltétel. Majd a (6) bekezdés alapján a munkáltató 15 napon belül szintén írásban indokolt választ ad – az Mt. 64. § (2) szerint okszerűnek és valósnak kell lennie az indokoknak. Egy rugalmatlan munkáltató e helyzetre könnyen reagálhat mindössze annak rögzítésével, hogy gazdaságilag indokolt a 8 órás foglalkoztatás vagy telephelyi foglalkoztatás fenntartása és pont. Ez (feltéve, ha igaz) okszerű és jogszerű. A munkavállaló ekkor pert indít a kérelme teljesítése érdekében, de a bíróság csak akkor dönthet a kérelem szerint, ha az elutasítás jogellenes volt. S vajon a fenti példában volt valami jogellenes? Megítélésem szerint semmi – viszont érdeksértő igenis lehetett... Valójában szerintem itt érdek mérlegelést kell végeznie a bíróságnak: a munkavállaló írásbeli indokait a munkáltató írásbeli indokaival kell összemérnie.

A problémám tehát az, hogy nem látom azt a kritériumot, ami alapján a munkáltatónak mérlegelnie kellene a kérelem teljesítését, amely mérlegelést a bíróság azt követően jogszerűségi, vagy az előző észrevételem szerint valójában érdek mérlegelési szempontból tartalma szerint felülvizsgálhatja. Ami a (3) bekezdést teljesíthetővé, érvényesíthetővé, végrehajthatóvá teszi, az a (6) bekezdésből nekem hiányzik.

4. Konklúzió

Akadály vagy hatékony eszköz a nyelv? Számomra egyértelmű, hogy mellőzhetetlen eszköz, a rend megtartására irányuló normatív közösségi akaratot más ismert módon ugyanis nem tudjuk kommunikálni. Maga a nyelv – rend. Ugyanakkor azt is kell látni, hogy a hatékonysága még kifejezett jogalkotói hibák hiánya esetén is korlátozott lehet. Ez alatt azt értem, hogy a jogalkotó (vélt és kollektív) akarata – aminek feltárása mindig időben utólagos, bizonytalan, (logikai) műveletekhez kötött, sokszor (akár politikailag) célzatos –, valamint annak nyelvi kifejezése között kialakulhat eltérés. Ezt, mint akadályt

a jogértelmezés hivatott elhárítani, ami azonban szintén a nyelvi korlátok között mozog, a nyelvi és logikai szabályrendszer határozza meg lehetőségeit. S itt beleütközünk az episztemológiai korlátokba, e cikk szempontjából abba, hogy objektíve megismerhető-e egyáltalán a jogalkotó valós akarata? Ha mindjárt több lehetséges akaratot is feltárunk – ahogy egy adott teleologikus értelmezésnél könnyen megeshet –, akkor ez kétségesnek tűnhet.

Konkrét igényérvényesítés esetén ehhez hasonlóan mellőzhetetlen eszköz a nyelv, itt immár a nyelvi formát öltött norma keretrendszerében. A konkrét élethelyzet bíróság elé tárásában itt a felek vannak elsősorban abban a helyzetben, hogy a normához igazított történeti tényállásukat a nyelv eszközeivel kell feltárniuk a bíró előtt, aki egyszerre van a „megértő”, „megismerő” és a „döntő” szerepében. Döntése számtalan hibában szenvedhet az első két szerepkörben elkövetett hibák miatt... Talán ezért számolt le a polgári perjog az objektív igazság³² megismerésének álmával, s helyette a perbeli igazságosságot tűzte ki célként – ez elérhetőbb, mint a világ teljes megismerése és bemutatása nyelvi eszközök útján.

Vajon egy barlangban élünk falhoz láncolva, s a falra vetített képekből próbáljuk megérteni a világunkat? Vajon nem éppen a nyelv, mint a kommunikáció eszköze tart minket a falhoz láncolva? Bízom benne, hogy nem így van...

32 E területen az 1950-es évektől szintén erősen érvényesült a szovjet hatás a perjogban, mely az idő előrehaladtával egyre enyhült. Ld. GURVICS M. A: Az objektív igazság elve a szovjet polgári eljárásban. (A *Szovetszkoe Goszudarsztvo i Pravo* 1964. 9. sz.-ból) *Külföldi Jogi Cikkgyűjtemény*, 1965/1, 43-52.; HARTAI László: Az igazság érvényesülésének anyagi jogi problémái a polgári perben. *Jogtudományi Közöny*, 1971/7, 350-359. Az objektív és a processzuális igazsággal összefüggésben lásd a 9/1992. (I. 30.) AB határozat indokolását.

